

אתגרים העומדים בפני מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל

קבוצת חשיבה – מפגש ראשון

במסגרת: תחום "תשתית אקדמית לאומית", מוסד שמואל נאמן

13/11/2024

תוכן עניינים

2.....	משתתפים:
3.....	מבוא ורקע
3.....	הצגת האתגרים, מטרת הפגישה ומיקוד הנושאים לדיון.
4.....	האוניברסיטאות, המכללות ומה שביניהם.
6.....	נושאים מוצעים שילוו את הדיונים (עם פתיחות לשינויים):
7.....	רקע לדיון: נתונים על מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל.
8.....	קיצור עיקרי הדברים שנאמרו בדיון הפתוח.
8.....	על פי חמשת הנושאים שנבחרו לדיון:
12.....	נושאים נוספים שעלו בדיון (לא שייכים ישירות לחמשת הנושאים שהוגדרו):
14.....	משימות להמשך.

משתתפים:

- פרופ' ארז בראון – מוסד שמואל נאמן, טכניון
- גיורא שלגי - מוסד שמואל נאמן
- ד"ר ציפי בוכניק - מוסד שמואל נאמן
- פרופ' אישי טלמון – יו"ר מוסד שמואל נאמן
- פרופ' שמעון מרום - מוסד שמואל נאמן, טכניון
- פרופ' רוזה אזהרי – מכללה אקדמית בראודה
- ד"ר גילי פורטונה – מוסד שמואל נאמן
- פרופ' אליעזר שלו - נשיא המכללה האקדמית תל-חי
- פרופ' איל שמעוני - מוסד שמואל נאמן, טכניון
- פרופ' עירד יבנה - מוסד שמואל נאמן, טכניון
- ד"ר נוהאד עלי – מוסד שמואל נאמן, המכללה האקדמית גליל מערבי, אוני' חיפה
- ד"ר אלי אייזנברג – מוסד שמואל נאמן
- פרופ' אילון אייזנברג - מוסד שמואל נאמן, טכניון
- פרופ' זהר שגב – אוניברסיטת חיפה
- פרופ' אדם שוורץ - טכניון

מבוא ורקע

הצגת האתגרים, מטרת הפגישה ומיקוד הנושאים לדיון

מטרת הפגישה הראשונה - להציב מסגרת לדיון באתגרים מרכזיים העומדים בפני מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, הכוללת אוניברסיטאות, מכללות ומוסדות מחקר אקדמיים. בפגישות ההמשך נתמקד בהצעות מעשיות להתמודדות עם האתגרים, שבמרכזם... **חיזוק ושימור האתוס האקדמי כאבן ראשה של המערכת האקדמית.**

גישת הדיון: מיפוי האתגרים מתוך **מבט פנימה**, על מרכיבי מערכת שיש לנו שליטה עליהם, הדורשים דיון ערכי מעמיק. עד היום, ככל הידוע לנו, לא נערך דיון שכזה. צריך להתחשב בגורמים חיצוניים (פוליטיים, כלכליים ואחרים) אך ראוי להתחיל מהתבוננות נקייה אל תוך המערכת - אצלנו בבית! אנו מציעים להתמקד במספר מצומצם של אתגרי ליבה ולדון בצעדים קטנים שניתן לממשם. נבחר כפיילוט מספר קטן של מוסדות: הטכניון, אוני' חיפה ומספר מכללות איכותיות. מוסדות אלו ישמשו כ"מעבדה" שבה נוכל לבחון: האם אנחנו ממפים נכון את האתגרים? האם ניתן לבצע את השינויים המוצעים? ובסופו של דבר לממש צעדים שיהוו דוגמה למערכת האקדמית בכללותה.

האתוס האקדמי

אתוס הוא מכלול האמונות והרעיונות המנחים את הארגון ואת הפרטים שפועלים בתוכו. **האתוס האקדמי** מייצג את אבן הראשה של המערכת האקדמית הכוללת שלושה ממדים מרכזיים:

1. הממד הערכי של **חרות מחשבה וחתירה לאמת.**
2. הממד המדעי המייצג **העצמת ידע, חיזוק ושימורו** (כולל ידע מונע סקרנות נטול ערך יישומי).
3. הממד הפונקציונלי המייצג **תרומה לתרבות, למשק, ולחברה.**

קיימות תפיסות שונות לאתוס האקדמי בין דיסציפלינות ומוסדות שונים. האתגר הוא לנסח אתוס אקדמי משותף המשלב מחקר והוראה, מדעי הטבע והנדסה, מדעי הרוח והחברה. נידרש לדון בשאלה מרכזית: **כיצד לחזק ולשמר את האתוס האקדמי לאורך זמן מבלי לנוע כשבשבת על פי "רוח הזמן" הניאו-ליברלית?**

האוניברסיטאות, המכללות ומה שביניהם

תמונת מצב ודילמות מרכזיות:

- מנעד ההשכלה הגבוהה הכולל בתוכו את האוניברסיטאות ואת המכללות, פרוס בין השכלה מדעית המכוונת לפריצת גבולות ידע, להשכלה פרופסיונלית המכוונת את בוגריה לעולם התעסוקה.
- אוניברסיטאות המחקר פרוסות על מלוא המנעד, שעה שהמכללות מקיימות חפיפה עם האוניברסיטאות על חלקו של המנעד הנוטה להשכלה הפרופסיונלית.
- **כללי התקצוב מסכנים את כלל המערכת בבינוניות**, כתוצאה מתחרות בין האוניברסיטאות למכללות על כמות סטודנטים, המניעה "מרוץ לתחתית" בתנאי הקבלה ולגידול יחס הסטודנטים לסגל הבכיר באוניברסיטאות לערך כפול בהשוואה לאוניברסיטאות מובילות בעולם.
- **רמתן של האוניברסיטאות נמצאת בסכנת שחיקה של שני האגפים**, כתוצאה מהעובדה שרוב הסטודנטים לתואר ראשון שואפים להשכלה פרופסיונלית, שעה שרוב הסגל האקדמי מושקע ומתוגמל בעיקר על פי הישגיו המדעיים.
- חברי סגל באוניברסיטאות המחקר, החותרים להצטיינות מדעית, **נגררים לקונפליקט ערכי** המעמיד בסימן שאלה את מחויבותם לסטודנטים השואפים ללמוד מקצוע.
- קיימת **היררכיה מעמדית** המלווה את המכללות מאז הקמתן. ברובד העליון שלה נמצאות האוניברסיטאות הקובעות את כללי המשחק ומותרות את המכללות ללא ייעוד אקדמי ברור המוביל אותן למגוון זהויות, המוגדרות על דרך השלילה: "מוסדות להשכלה גבוהה שאינם אוניברסיטאות". התוצאה, **מערכת מוחלשת** המתאפיינת במכללות השואפות להפוך לבתי ספר מצטיינים, במכללות השואפות להפוך לאוניברסיטאות מחקר, במכללות המשלימות עם תדמיתן כבית ל'טובים פחות' ובמכללות שעדיין מחפשות את דרכן.
- העדר זהות אקדמית ברורה למכללות ואת התנאים לממשה (במעמד, תקציב וכללי קידום) **מחלישה את כלל המערכת האקדמית** ופוגעת בפוטנציאל התרומה שלה לתרבות, למשק ולחברה בישראל.
- חברי סגל במכללות נטולות זהות נבדלת מהאוניברסיטאות - **נגררים לשחיקה הפוגעת ברמת ההוראה**, כתוצאה מאקלים ארגוני וכללי קידום הדוחקים אותם להשוואה עם עמיתיהם באוניברסיטאות המחקר.

- המכללות להוראה, נמצאות בתחתית ההיררכיה - **מציאות מביישת** הפוגעת במנהיגות החינוכית האמורה להכשיר את מי שיגיעו בבוא היום לשערי האקדמיה.

המלצות:

- לאמץ את התפיסה השוויוצרית¹ - **Different but Equivalent** המייצגת גישה המוציאה מהשיח את המושג 'טובים פחות וטובים יותר' ומעריכה את כלל המוסדות האקדמיים עלפי המצוינות שהשיגו - כל מוסד בתחומו, דוגמת הטכניון לצד האקדמיה למוסיקה ולמחול.

- **להכיר בחשיבותן של מכללות מצטיינות כתנאי למרחב אקדמי מצטיין** ולהתייחס אליהן כמרכיב חיוני על רצף ההשכלה האקדמית, בעמדת יוקרה וחשיבות שאינה נופלת מזו של האוניברסיטאות.

- **להציב למכללות יעד אקדמי** ברור עם דגש על איכות השכלה מוכוונת פרופסיה ולספק את התנאים למימוש פוטנציאל התרומה שלהן לתרבות למשק ולחברה בישראל.

- **לבחון את מודל התקצוב באוניברסיטאות ובמכללות**, במטרה לחזק השכלה איכותית מוכוונת פרופסיה במכללות, ומחקר בסיסי איכותי באוניברסיטאות

סיכום : המערכת האקדמית זקוקה לרפורמה כדי למצות את הפוטנציאל הקיים בה לתרבות למשק ולחברה בישראל. רפורמה שתנאיי הפתיחה שלה מותנים בהסכמה על דילמות מרכזיות (שיש מי שמתעלמים מהן), ונכונות של האוניברסיטאות והמכללות לפעול במשותף מתוך שאיפה למצוינות מערכתית.

---

¹ <https://www.studyinswitzerland.plus/university-types>

נושאים מוצעים שילוו את הדיונים (עם פתיחות לשינויים):

1. כיצד תומכים לאורך זמן במחויבות האקדמיה ביצירה, שימור והפצת הידע המונע ע"י הרצון להבין ולשפר את העולם - **האתוס האקדמי** ?
2. האם נשחק **החופש המחקרי** וכיצד ניתן לשמר אותו?
3. מהי השפעתם של שיטות ההערכה של המחקר על המערכת, ובפרט, מהי ההשפעת השתלטותם של **מדדים אדישי תוכן** (משעבדי חופש) על האתוס האקדמי?
4. מהי מידת **העצמאות והמקוריות** של המחקר האקדמי בצל היחסים עם צרכי החברה המעשיים ועולם התעשייה?
5. **הממשק בין אוניברסיטאות המחקר למכללות** – האם למוסדות המחקר האקדמיים יש מחויבות ואינטרס לחזק את המכללות ולתמוך בהן?

הערות:

- **חופש מחקרי אינו זהה לחופש אקדמי.** האחרון מגדיר את החופש לחקור וללמד בהתאם לעקרונות האקדמיים, הראשון יותר בעייתי מכיון שלכאורה הוא חוסה תחת החופש האקדמי אבל נתון להשפעה דרמטית עקב מגבלות חיצוניות של משאבים, הגדרת תחומים נבחרים ותקצובם, השפעות התעשייה והרצון של חוקרים להיות שייכים לזרם מרכזי בקהילה ולזכות בהכרה, ועוד.
- **שיטות ההערכה** הרווחות היום מבוססות על **מדדים "אדישי תוכן"** המשפיעים בצורה חזקה על שחיקת האתוס האקדמי. מדדים "אדישי תוכן" הינם מדדים כמותיים המשמשים לבחינה וההערכה של המע' האקדמית (גם של אינדיבידואלים וגם של מוסדות) ע"ס העל-נתונים (metadata)–מידע הקשור **לנראות במרחב הפומבי במקום בתוכן עצמו.** המדדים הללו, חותרים תחת עצם הרעיון שלפיו האקדמיה במהותה הינה גוף העוסק בתוכן ובידע ובמאמץ הכן להרחיבם. לא ברור מה בדיוק המדדים הללו מודדים והאם יש בכלל צורך במדדים כאלה. האקדמיה בישראל נתונה לתהליכים מואצים של **השתלטות הון ותרבות ניהול תאגידית.** המדדים משקפים שינויים תרבותיים וחברתיים. הפעילות האקדמית נמדדת במושגים של רווח ותועלת ונשלטת ע"י תהליכי ניטור ובקרה ומנגנוני שליטה לפי מדדים כלכליים, "שווי שוק", פוטנציאל רווח והגיון עסקי. סימפטום חשוב בהקשר זה הוא "השתלטות" התעשייה על תחומים נרחבים של העשייה האקדמית והנטייה לקונפורמיזם.
- האקדמיה כיום, לפחות בתחומים מסויימים, **נגררת אחרי התעשייה** במקום לפרוץ כוונים חדשים ונועזים הרבה לפני שהם מוכרים כמועילים או הופכים

למרכזיים בתעשייה העכשווית. בכך, מועלת האקדמיה בתפקידה המסורתי בפיתוח חזיתות מחקר וכיוונים ב-"שדות לא חרושים".

- בממשק עם המכללות, נשאלת השאלה מה חלקן של האוניברסיטאות. כללי התקצוב הקיימים מאלצים תחרות כמותית על לומדי תואר ראשון הגוררים "**מרוץ לתחתית**" של האוניברסיטאות מול המכללות, השוחקת את איכות ההוראה והמחקר כאחת. התנהלות כיום אינה נורמטיבית כתוצאה מ"משחק סכום אפס" שאת כללי המשחק שלו קובע הממסד האוניברסיטאי המתחרה במכללות. ניתן להערכתנו לחתור למערכת קוהרנטית שתמצה בצורה מיטבית את המקורות התקציביים ואת הכישרון האנושי העשיר והמגוון שיש לנו.

רקע לדין: נתונים על מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל

היקף המערכת והתפתחותה:

- **מספר מוסדות:**

- בשנות ה-90 חל שינוי משמעותי עם פתיחת המכללות, שהביא לעלייה גדולה במספר המוסדות. בשנת 2024 היו 29 מכללות אקדמאיות.
- עד שנת 2012 היו בישראל 8 אוניברסיטאות מחקר. בשנת 2012 אריאל הפכה ממכללה לאוניברסיטה ובשנת 2021 מכללת ריימן שהינה מכללה פרטית הפכה אף היא לאוניברסיטה. בשנת 2024 יש עשר אוניברסיטאות מחקר בישראל. יש לציין שמכללת תל חי אף היא קיבלה אישור עקרוני להפוך לאוניברסיטת מחקר.

- **סטודנטים:**

- **תואר ראשון:** בעשור האחרון העלייה במספר הסטודנטים מקבילה לעלייה באוכלוסייה. מרבית העלייה מקורה במכללות, שתרמו משמעותית להנגשת ההשכלה הגבוהה.
- **תואר שני:** העלייה במספר הסטודנטים החלה כאשר מכללות הורשו להעניק תואר שני. בשנים האחרונות נרשמת סטגנציה במספר הלומדים.
- **תואר שלישי:** נלמד רק באוניברסיטאות, ומספר הסטודנטים מראה יציבות יחסית מאז אמצע שנות ה-2000, עם תרומה קלה בגין המעבר של מכללת אריאל וריימן והפיכתן לאוניברסיטאות מחקר.

תחומים אקדמיים:

- **מדעים מדויקים, הנדסה ואדריכלות:** האוניברסיטאות מובילות, אך המכללות תורמות גידול משמעותי במספר הבוגרים.
- **משפטים ומנהל עסקים:** מרבית המסלולים נלמדים במכללות פרטיות, בשל מגבלות שהוטלו על מכללות מתוקצבות לפתוח מסלולים בתחומים אלו.

- **רפואה ומקצועות עזר רפואיים:** מכללות מהוות כמחצית ממספר הבוגרים במקצועות עזר, בעיקר בסיעוד, כתוצאה מצורך לאומי במערכת הבריאות.

סגל אקדמי:

- **מספר חברי הסגל:** אמנם נרשמה עלייה מאז תחילת שנות ה-2000, במיוחד במכללות (עלייה של 77% לעומת 32% באוניברסיטאות). עם זאת, חמש השנים האחרונות מאופיינות בסטגנציה.
- **יחס סטודנטים לסגל בכיר:** בישראל היחס גבוה (כ-1:20) לעומת הממוצע העולמי המקובל (1:10), דבר המשליך על איכות ההוראה והמחקר.

תפוקות מחקר:

פרסומים אקדמיים:

- אוניברסיטאות מובילות באופן טבעי, אך נרשמת עלייה משמעותית במספר הפרסומים גם במכללות מאז שנות ה-2000.
- העלייה בפעילות המחקרית במכללות משקפת מגמות חדשות במדדים אקדמיים.
- נושא "מדדים אדישי תוכן" (כגון ריבוי מאמרים לשם מדידה כמותית) הוזכר בהקשר של השפעתם על איכות ותוכן המחקר.

הערות נוספות:

- התפתחות התחומים האקדמיים מושפעת ממגמות תעשייתיות וחברתיות, כמו הדרישה להייטק, וההשפעה ניכרת על מגמות במספר הסטודנטים.
  - קיימים פערים במידת העצמאות של מחקר אקדמי מול השפעת התעשייה, שדורשת מחקרים תכליתיים יותר.
- המצגת המצורפת בנספח א' מספקת מסגרת נתונים לתמוך בדיון על שימור וחיזוק המערכת, תוך בחינת מגמות ותפוקות לאור האתגרים שנדונו.

קיצור עיקרי הדברים שנאמרו בדיון הפתוח

על פי חמשת הנושאים שנבחרו לדיון:

1. כיצד תומכים לאורך זמן במחויבות האקדמיה ליצירה, שימור והפצת הידע המונע ע"י הרצון להבין ולשפר את הסביבה הקרובה ומעבר (האתוס האקדמי)?

האקדמיה צריכה לשמר את הייעוד המרכזי שלה: יצירת ידע חדש מתוך סקרנות ושיאיפה לשפר. בדיון הודגש שמערכת ההשכלה הגבוהה מתמודדת עם לחצים המובילים לאבדן מיקוד באתוס זה.

הגורמים המרכזיים לכך כוללים מודל תקצוב המכתיב כמותיות, דרישה למדדים אדישי תוכן ופגיעה בחופש המחקר.

• הצעות לשימור האתוס האקדמי :

- יצירת הבחנה ברורה בין המוסדות השונים: אוניברסיטאות מחקר יתמקדו ביצירה ושימור ידע מתקדם, בעוד מכללות יובילו בהכשרה פרופסיונלית.
- עידוד מחקר בסיסי באמצעות תקצוב ייעודי שאינו תלוי בכמות סטודנטים.
- טיפוח תרבות אקדמית שמעריכה סקרנות ומצוינות מדעית ללא קשר ליישום ישיר (תעשייתי ואחר).

2. האם נשחק החופש המחקרי וכיצד ניתן לשמר אותו?

הדיון העלה שחופש המחקר בישראל עדיין גבוה בהשוואה לעולם, אך הוא נמצא תחת איום גובר. התלות במימון חיצוני, דרישות לפרסום בכתבי עת בעלי מדדים מסוימים והלחץ להתאים את המחקר לצרכים תעשייתיים חותרים תחת עקרון זה.

• אתגרים מרכזיים:

- מימון המחקר מוכתב לעיתים על ידי אג'נדות חיצוניות, כמו קיימות, טכנולוגיות חמות או אינטרסים פוליטיים.
- חוסר איזון בין הצורך לפרסם לבין שאיפה למחקר איכותי מוביל לעיסוק מיותר בפרסומים שתרומתם האינטלקטואלית מוטלת בספק.

• פתרונות מוצעים:

- צמצום השפעת מדדים אדישי תוכן על הערכת העבודה האקדמית וקידום אקדמי.
- פיתוח מנגנוני מימון גמישים המאפשרים חופש מחקר ואינם תלויים באג'נדות חיצוניות.
- דיון פנימי במוסדות האקדמיים להגדרת תחומים אסטרטגיים בעלי ערך אקדמי ארוך טווח, תוך שמירה על מגוון דיסציפלינות, בלי תלות או עם תלות מוחלטת באילוצים חיצוניים.

3. השפעת שיטות הערכה של מחקר על המערכת (מדדים אדישי תוכן):

נושא זה עורר דיון רחב על האופן שבו מדדים כמו "מספר פרסומים" או "ציטוטים" מעצבים את האקדמיה ומשפיעים על אופן פעולתה ותורמים לשחיקה מואצת של האתוס האקדמי. בעוד שהמדדים תורמים לניהול ולתכנון, הם משעבדים את האקדמיה לתרבות כמותית שפוגעת באיכות המחקר ובחופש המחקר.

• בעיות מרכזיות:

- המדדים הנוכחיים אינם תומכים במחקר עומק, מחקרים עתירי סיכונים ואלה הדורשים משך ארוך כמו גם חוסר תמיכה בתחומים שאינם "פופולריים".

- מדידה אחידה של מחקר אינה אפשרית על כל מעגד הדיסציפלינות ופוגעת קשות בדיסציפלינות פחות "פופולריות" ובמוסדות המתמקדים בהוראה. הפגיעה קשה במיוחד בתחומים כמו מדעי הרוח והחברה.

• רעיונות לשינוי:

- פיתוח מדדים איכותיים שיתאימו לדיסציפלינות השונות ולתחום הפעילות של המוסד, למשל מדדים להצטיינות בהוראה עבור מכללות, מדדים להצטיינות במחקר בתחומים ייחודיים שאינם נפוצים והבדלה מובהקת בין מדע בסיסי מונע סקרנות לתחומים יישומיים ובין אלה ותחומי מדעי הרוח והחברה.
- התאמת שיטות ההערכה למטרות המוסדות: באוניברסיטאות, דגש על פריצות דרך מחקריות; במכללות, דגש על איכות ההוראה והכשרה מקצועית. שיטות ההערכה צריכות לעבור התאמה בכדי לעודד מחקר נחשוי, מחקרים עתירי סיכון וכאלה המפתחים חזיתות מחקר ייחודיות ושאינן רודפות אחרי האופנה החולפת.

4. מידת העצמאות והמקוריות של המחקר בצל היחסים עם צרכי החברה והתעשייה:

היחסים בין האקדמיה לתעשייה הוצגו כסוגיה מורכבת. מצד אחד, הקשרים חיוניים לקידום היישום של מחקר ולחיזוק הכלכלה. מצד שני, קשרים הדוקים מדי עלולים להכתיב את סדרי העדיפויות של המחקר ולפגוע בעצמאותו. ובחופש המחקרי.

• אתגרים מרכזיים:

- לחצים לתעדף מחקר יישומי מובילים להזנחת תחומים לא-רווחיים אך חיוניים, כמו מדעי הרוח והחברה.
- חוסר השקעה בהכשרת מורים ומרצים איכותיים פוגעת ביכולת ההוראה.

• דרכי פעולה:

- בניית תוכניות מחקר המאזנות בין צרכים חברתיים ותעשייתיים לבין קידום מחקר בסיסי.
- שיפור השקיפות בקשרי המימון עם התעשייה והגדרת גבולות ברורים לשמירה על עצמאות המחקר. בייחוד, הגבלת "חדירתה" של התעשייה אל ליבת העשייה האקדמית, השפעתה על התכנים האקדמיים וסדרי העדיפויות של מוסדות וחוקרים.

5. הממשק בין אוניברסיטאות המחקר למכללות:

הדיון חשף בעיות יסודיות בממשק זה, כולל תחרות על סטודנטים (כקליינטים או משאב למוסדות), מחסור בזהות ייחודית למכללות והיעדר שיתוף פעולה מבני. קיים חוסר הבנה (או הכרה) בכך

שהעלאת רמת המכללות הינה אינטרס לאומי שצריך להיות חשוב גם לאוניברסיטאות בכדי לשפר את רמת מערכת ההשכלה הגבוהה כמאמץ קולקטיבי.

• סוגיות מרכזיות:

- מכללות רבות שואפות להפוך לאוניברסיטאות, מה שמוביל לשחיקת הייחוד שלהן.
- נשיאי אוניברסיטאות ומכללות מתנגדים לשינויים מהותיים מחשש לפגיעה במעמד המוסדות.

• הצעות לחיזוק הממשק:

- יצירת שיתוף פעולה מבני: אוניברסיטאות יוכלו לספק תמיכה למחקר במכללות, בעוד שמכללות יעסקו במצוינות הוראתית.
- הגדרה ברורה של ייעוד המוסדות: אוניברסיטאות יתרכזו בתארים מתקדמים ובמחקר, בעוד מכללות יתמקדו בהכשרת מקצועית ובתואר ראשון. לשם כך על האוניברסיטאות לוותר על המגמה המסוכנת הרואה בגידול המוסדות (גם דרך הגדלת המשאב של מספר סטודנטים) ערך בפני עצמו הנמצא ביחסי סכום אפס עם פיתוח המכללות. דרושה חלוקה מתוך שיתוף פעולה של התמקדות המוסדות בתחומים השונים לפי היתרון היחסי של המוסדות והחלוקה הגיאוגרפית והדמוגרפית.
- פיתוח מסלולים ייעודיים במכללות, כמו מסלולים מתקדמים בהוראה או בתחומי פרופסיה, עם קשר הדוק לאוניברסיטאות.

מסקנות כלליות:

1. שימור האתוס האקדמי דורש בחינה מחודשת של המטרות והמבנה של המערכת האקדמית.

- יש להמנע ככל האפשר מהשפעת מדיניות התקצוב על פעולת המערכת האקדמית כך שתשקף את הערכים והאתגרים של המערכת.

2. חיזוק החופש המחקרי והתמודדות עם מדדים אדישי תוכן.

- יש לפתח מדדים מותאמים לצרכים השונים של מוסדות האקדמיה.

3. שיתוף פעולה הדוק בין אוניברסיטאות למכללות.

- בניית מודל המבוסס על חלוקת עבודה ברורה, שבו כל מוסד יתרום בתחומי המומחיות שלו.

4. שמירה על מגוון תחומי מחקר.

- יש להגן על תחומים "בלתי רווחיים" אך קריטיים כמו מדעי הרוח והחברה.

5. עיצוב מחדש של הכשרת סגל.

- בניית תוכניות שמאפשרות קידום במסלולים ייעודיים, הן למחקר והן להוראה.

צעדים מומלצים:

- כינוס ועדות במוסדות האקדמיים לדין ערכי במבנה המערכת וייעוד המוסדות.
- ייזום שיתופי פעולה בין אוניברסיטאות ומכללות, עם דגש על תחומי הוראה ומחקר משולבים.
- התאמת המערכת האקדמית לצרכים המשתנים של המשק והחברה, תוך שמירה על עצמאות האקדמיה.

הדיון מדגיש את הצורך הדחוף במנהיגות אקדמית יוזמת, שתתמודד עם האתגרים מבפנים ותוביל את המערכת האקדמית לעתיד בר-קיימא ומצמיח.

נושאים נוספים שעלו בדיון (לא שייכים ישירות לחמשת הנושאים שהוגדרו):

1. מעמד המכללות להוראה ומערכת החינוך:

- **מכללות להוראה** הוצגו כחוליה חלשה במערכת ההשכלה הגבוהה. הן מתמודדות עם בעיות בהכשרת מורים איכותיים וביכולתן לשמש כבסיס לתשתית חינוכית ברמה גבוהה.
- הוזכר כי קבלת סטודנטים למכללות להוראה כמעט ללא סינון פוגעת ברמת המורים ובאופן ישיר גם באיכות מערכת החינוך.
- הוצע להקדיש משאבים לשיפור ההוראה במכללות להוראה, כולל הכשרה יעילה יותר למורים והגדלת התקצוב לתחום זה.

2. צמצום תחומי ידע והשפעתם:

- הוזכרה מגמת **סגירת חוגים במדעי הרוח והחברה** עקב חוסר כלכליות. תחומים חשובים אלו, למרות תרומתם התרבותית והחברתית, מקבלים עדיפות נמוכה במודלים התקציביים.
- הדיון כלל קריאה להכרה בערכם של תחומי ידע מגוונים ושמירה עליהם כאבן יסוד של חברה משכילה ומתקדמת.

3. מוסד אקדמי ערבי:

- הועלה הרעיון להקים **אוניברסיטה ערבית בישראל**. הנושא נידון מהיבטים חברתיים, פוליטיים וכלכליים.
- צוין כי קיימת תמיכה ציבורית רחבה ברעיון בקרב הציבור הערבי, אך האקדמיה עצמה חלוקה בדעותיה בנוגע לתרומת יוזמה זו לשילוב או להפרדה.

4. חוסר שיתוף פעולה בין מוסדות אקדמיים סמוכים:

- הוזכר חוסר שיתוף פעולה בין מוסדות אקדמיים קרובים מבחינה גיאוגרפית, לדוגמה, בין הטכניון ואוניברסיטת חיפה.

- צוין כי שיתוף פעולה בין מוסדות סמוכים יכול לחזק את ההוראה והמחקר, להפחית עלויות ולשפר את יכולת המשיכה של המוסדות.

5. התלות בתקצוב ממשלתי:

- הוצגה התלות הגבוהה של מוסדות כמו הטכניון במימון ממשלתי (75% מתקציבם מגיע מהמדינה). מנגד, מוסד כמו מכון ויצמן, מצליחים לשמר חופש פעולה גבוה בזכות תקצוב עצמי משמעותי.
- הוצע לשנות את מבנה התקצוב של מוסדות ההשכלה הגבוהה, כך שיאפשר יותר עצמאות למוסדות תוך שמירה על מחויבותם לתרום למשק ולחברה.

6. פער בין השכלה לחינוך:

- הוזכר כי האקדמיה עברה להתמקד בעיקר בהשכלה מקצועית ופחות בחינוך רחב ומעמיק, מה שתורם לפערים תרבותיים וחברתיים.
- דובר על הצורך לשלב ערכים, כישורים תרבותיים והבנה חברתית רחבה במסגרת ההשכלה הגבוהה.

7. התמקדות יתר בתחומים טכנולוגיים:

- נטען שהתמקדות יתר בתחומים טכנולוגיים, כמו מדעי המחשב והנדסה, גורמת להזנחת תחומים מסורתיים ואף פוגעת בהוראה של תחומים אלו עצמם.
- דוגמה בולטת היא "סיפוח" (או "התמסרות") מדעי המחשב לתעשייה, מה שמצמצם את החופש האקדמי והופך תחומים אלו לממוסחרים מדי.

8. פיצול פנימי בתוך מוסדות:

- הוצע לבחון אפשרות של פיצול פנימי באוניברסיטאות: יצירת מוסדות מחקר טהורים לצד מכללות איכותיות לתואר ראשון, מה שיכול להוזיל עלויות ולהתמקד בתחומים אסטרטגיים.
- לדוגמה, בטכניון הוצע להגדיר מחדש את תפקידי הפקולטות, כך שפקולטות מסוימות יתמקדו רק במחקר מתקדם.

9. פיתוח מסלולי קידום ייחודיים:

- הדיון העלה את הצורך במסלולי קידום נפרדים לחוקרים ולמרצים. המסלולים הקיימים כיום אחידים ואינם נותנים מענה למורים מצטיינים במכללות או לחוקרים שאינם מתמקדים בפרסומים בכמות גדולה.
- הוצע להכניס מסלול ייעודי המכיר במצוינות בהוראה לצד מסלול למחקר.

10. השפעת האקדמיה על החינוך בישראל:

- הדיון הדגיש את השפעתה של האקדמיה על מערכת החינוך הישראלית. דוגמאות כמו ירידה בלימודי כימיה וביולוגיה בעקבות דוחות המדגישים את חשיבות מדעי המחשב והפיזיקה, מצביעות על הקשר הישיר בין האקדמיה להחלטות מערכתיות בחינוך.

11. היעדר דיון ערכי כולל:

- עלתה ביקורת על כך שמוסדות אקדמיים לא ניהלו דיון ערכי מעמיק בשאלות כמו: מה הם רוצים להיות בעתיד? אילו תחומים לפתח? אילו תחומים לצמצם? האקדמיה מתנהלת לפי אילוצים חיצוניים מבלי לקיים תכנון ארוך טווח.

12. הצורך בהשקעה בהכשרת מורים ומרצים:

- דובר על כך שהאוניברסיטאות כמעט ואינן משקיעות בהכשרת סגל איכותי להוראה.
- הצעה מרכזית: לכלול בהכשרת מרצים ומורים מערך לימוד טכנולוגי ושיטות הוראה חדשניות כדי להעלות את איכות ההוראה.

13. מדיניות בינלאומית והחרם האקדמי:

- הדיון נגע בהשפעות החרם האקדמי על ישראל, בדגש על שיתופי פעולה בינלאומיים שנפגעים.
- עלה הצורך להיערך אסטרטגית לשימור שיתופי פעולה בינלאומיים והתמודדות עם מגבלות הנובעות מחרם

סיכום:

מעבר לחמשת הנושאים המרכזיים שהוגדרו מראש, עלו בדיון סוגיות עומק המצריכות תשומת לב נפרדת. סוגיות אלו מצביעות על הצורך במבט הוליסטי על האקדמיה הישראלית, הכולל טיפול בתשתיות הוראה, התמודדות עם אתגרים בינלאומיים, וחיוזוק ההשפעה על מערכת החינוך והחברה הישראלית בכלל.

משימות להמשך

1. **פיתוח חזון אקדמי פנימי:** דיון ערכי בטכניון, באוני' חיפה ובמכללות להגדרת הייעוד לטווח הארוך.
2. **בחינת מודלים גמישים:** פיתוח מבנים ומדדים המתאימים לשונות בין תחומים ופקולטות.
3. **שיפור שיתוף הפעולה עם מכללות:** יצירת מודלים יישומיים לשיתופי פעולה בהוראה ובמחקר.
4. **עידוד חינוך לצד השכלה:** הטמעת ערכים חינוכיים בתוכניות הלימוד ובמדיניות האקדמית.

הדיון הסתיים עם קריאה לבניית קבוצות עבודה לחשיבה מחודשת, ממוקדת ומעמיקה כדי ליזום שינויים מהותיים ומערכתיים בתוך האקדמיה הישראלית.